

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

τητος, ἀναλόγως, ὅχι μόνον τοῦ χρόνου συγγραφῆς ἐκάστου διαλόγου, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ σκοποῦ. Ἰδιαιτέρων δεξιότητας καὶ ἐπιτυχίαν παρουσιάζει ὁ Πλάτων καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ λόγου καὶ τῆς γλώσσης ἔν γένει. Ὁ πλάγιος λόγος χρησιμοποιεῖται μετά τῶν ἀπάραμιλλου εὐκολίας, τιθέμενος εἰς τὸ στόμα διαφόρων προσώπων καὶ συκτελῶν οὕτω εἰς τὸν πλουτισμὸν τῶν σκηνῶν καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δράσεως. Ὁ χειρισμὸς τῆς γλώσσης βοηθεῖ πάρα πολὺ τὸν Πλάτωνα εἰς καταλλήλους χαρακτηρισμούς ἀνθρώπων, σχέσεων καὶ σκέψεων. Κάμνει οὕτος ἐλευθέρων καὶ ἀβίαστου τῆς γλωσσῆς χρῆσιν δι’ ὅλους τοὺς τρόπους καὶ τὰ εἶδη ἐκφράσεως. Γνωρίζει καὶ δύναται νὰ χαρακτηρίζῃ καὶ διατυπώῃ γλωσσικῶς πᾶσαν κίνησιν καὶ τάσιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τὴν λεπτότητα τῆς σκέψεως, τὴν ἐκδήλωσιν παθῶν καὶ ὄρμῶν, τοὺς ἐνθουσιασμούς καὶ τὴν σοθαράν ζήτησιν καὶ ἔρευναν. Κατὰ προτίμησιν ἀπομιμεῖται τὸν γλῶσσαν καὶ τὸ ὑφος τῶν προσώπων τῶν διαλόγων, καὶ εἰς τὸ «Συμπόσιον» ἐπιδεικνύει πλήρως τὴν δεξιότητά του αὐτήν. Ἄλλα καὶ ὅσα θέτει εἰς τὸ στόμα τῶν διαφόρων σοφιστῶν ἀποδίδουν πληρέστατα τοὺς τρόπους καὶ τὰς συνηθείας τούτων. Καὶ εἰς τοὺς ὑπαινιγμούς, τοὺς ὅποιους ἔδω καὶ ἔκει κάμνει, δίδει τὸν χρωματισμὸν τῆς προσωπικότητος, ἥν ἔχει ὑπὸ δψιν. Ἐλεύθεραι γλωσσικαὶ μεταστροφαί, σκόπιμοι χαλαρώσεις καὶ αἰφνίδιαι μεταπτώσεις γίνονται εἰς καταλλήλους θέσεις, ὅπου θέλει νὰ προκαλέσῃ ἀνάλογα συνασθήματα καὶ ἀναλόγους ἐντυπώσεις. Πολλάκις ἡ δυμαλότης τῆς ἐκφράσεως καὶ τοῦ λόγου διακόπτεται σκοπίμως ἀπὸ τὴν ζωτρότητα διατυπώσεως νέας ἰδέας, διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς. Μετὰ τοῦτο δὲ πάλιν ἐπαναφέρεται ὁ λόγος εἰς τὴν συνηθισμένην μορφήν, ἡ εἰς ἄλλην ὡρισμένην τοιαύτην, ὅπου πλάσσεται ἡ νέα ἰδέα καὶ σκέψις. Ὅπου τὴν ἀλήθειαν ὀμιλεῖ διὰ τοῦ λόγου, ἐκφράζεται ἡ ιερὰ καὶ ἀκλόνητος ἐκείνη πεποιθησίς, ἡ ὅποια φαίνεται ως νὰ ἔρχεται ἀνωθεν καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατοῦ. Ὅπου τὸ ψεῦδος καὶ τὴν κακίαν κατακρίνονται, ἔκει ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος δμοιάζει πρὸς μάστιγα κτυπῶσαν, ἡ πρὸς φλόγα καίουσαν καὶ καθαρίζουσαν διὰ τῆς εἰρωνείας.

γ) Ἡ Εἰρωνεία.

Ἡ εἰρωνεία τοῦ Πλάτωνος, ἡ ὅποια συνοδεύει τὴν φιλοσοφικήν ἔρευναν καὶ εἰς τὰ μᾶλλον δυσπρόσιτα ὑψη, ὁμοία-

ζει, κατά τὸν Jean Paul (Vorschule der Aesthetik) «πρὸς φλόγα, ἡ ὁ ποστακαῖει καὶ τέρπει, κινεῖται ἐλευθέρως καὶ εὐκόλως, καὶ πάντοτε κατευθύνεται πρὸς τὸν οὐρανόν». Πράγματι δέ, έάν ἀναγνώσῃ τις τοὺς Διαλόγους καὶ Ἐπιστολὰς τοῦ Πλάτωνος, θὰ μάθῃ ὅτι πρὸς τὸν ζῆλον καὶ τὸ πάθος συνεδύαζεν ὁ φιλόσοφος καὶ τὴν εἰρωνείαν, καὶ μάλιστα γενικῶς, εἴτε δηλαδή ἐπρόκειτο περὶ πλανῶν ἢ καταστάσεων ἀξίων εἰρωνείας, εἴτε ἐπρόκειτο περὶ σοβαρᾶς ζητήσεως καὶ ἑρεύνης. Ή εἰρωνεία ἦτο δι' αὐτὸν μέσον ἐρεθίζουν καὶ παρακινοῦν τὴν ψυχήν, μέσον ἀφυπνίζουν τὸ πνεῦμα καὶ διατηροῦν τοῦτο ἐν ἐγρηγόρσει. Καὶ ὁ Σωκράτης διεκρίνετο ὡς εἱρων, ἡ δὲ «εἰωθυῖα εἰρωνεία» αὐτοῦ ἔχει περιληφθῆναι τὴν Πολιτείαν (337a) ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς ψυχοπνευματικῆς του ιδιοσυγκρασίας. 'Αλλ' ἡ εἰρωνεία τοῦ Σωκράτους ἔχει καλλιεργηθῆναι περισσότερον καὶ διαμορφωθῆναι καλλιτεχνικῶς παρὰ τοῦ Πλάτωνος. Εἱρωνα καλεῖ δὲ οὐρανὸς φραστὸς εἰς τοὺς «Χαρακτῆρας» του, τὸν ἀνθρωπὸν ἐκεῖνον, δὲ ὅποιος καὶ εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὰς πράξεις του ὑπερβιβάζει ἐαυτόν, καὶ ἀποκρύπτει τὰς ἀντιλήψεις καὶ τὰς προθέσεις, τὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις του. Δὲν ἔκτιμά, οὔτε ἀξιολογεῖ δὲ Θεόφραστος, μόλονότι δὲ διδάσκαλός του Ἀριστοτέλης πράττει τοῦτο συστηματικῶς, καὶ τὴν εἰρωνείαν χαρακτηρίζει ὡς παρέκκλισιν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς «ἀληθείας». 'Οπωσδήποτε διὰ τῶν δρισμῶν τούτων λαμβάνομεν ἔννοιαν τοῦ τί οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν εἰρωνείαν, καὶ ἀνάκομη αὕτη ταλαιπτεύεται ὡς ἔννοια μεταξύ κατωτέρας προσποιήσεως, τὴν δόποιαν μισεῖ τις ἡ περιφρονεῖ, καὶ ἄλλης προσποιήσεως φθισούστης εἰς τὰ ὄρια τῆς ὑποκρισίας, τὴν δόποιαν κατὰ περιστάσεις, φοβεῖται τις ἡ θαυμάζει. Ή εἰρωνεία δύμως τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος παρουσιάζει διαφορετικὸν τινα τόνον, δυνάμει τοῦ δόποιου ἀποβάλλει τὸ ἡθικὸν μειονέκτημα τῆς κοινῆς προσποιήσεως. 'Επειδὴ δὲν γίνεται χάριν ἐαυτῆς καὶ ἐκ χαιρεκακίας, ἀλλὰ χάριν ἔξαγνισεως καὶ ἐξ ἀγάπης πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀποβαίνει σωτήριος, μέσον τελεσφόρον καὶ ἀξιοθάумαστον. Τὴν εἰρωνείαν τοῦ Σωκράτους διαφοροτρόπως συνησθάνοντο καὶ ἡρμήνευον οἱ φίλοι αὐτοῦ καὶ οἱ ἔχθροί. 'Ο Σωκράτης παρουσιάζει διπλῆν δψιν, «ἔξωθεν γεγλυμένου σιληνοῦ, ἔνδοθεν δὲ παγκάλου ἀγάλματος», ὅπως περίπου λέγει καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὸ Συμπόσιον (216, 45). 'Οσοι δὲν είχον ἴδει τὰ ἐντὸς ἀγάλματα καὶ τὴν «σωφροσύνην» αὐτοῦ είχον ὑπ' δψιν τὸν σιληνὸν καὶ ἐκάκιζον αὐτὸν καὶ ἦ-

γανάκτουν διά τὴν εἰρωνείαν. Οσοι δύμας είχον γνωρίσει τὸ ἐσωτερικὸν καὶ λόγον καὶ τὰς ἀγαθὰς αὐτοῦ προθέσεις, ἔθισμαζον καὶ μᾶλλον εὐχαρίστως, ὅπως ὁ Νικίας εἰς τὸν διάλογον Λάχητα, ὑπέμενεν τὴν θεραπείαν τῆς ψυχῆς τῶν διὰ τοῦ μέσου τούτου. Διὰ τοῦτο ἡ Σωκρατικὴ εἰρωνεία, ἡ ὅποις εἰς τὸ Συμπόσιον είναι καθαρῶς Πλατωνικὴ πλέον, οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν συνήθη προσποίησιν καὶ πρὸς τὴν ὑποκρισίαν. Ἡτο σκόπιμος, καὶ μέσον παιδαγωγικὸν μᾶλλον, ὅπου μετὰ τῶν ἀπαραίτητων διὰ τὴν κίνησιν τοῦ πνεύματος ἐρεθισμῶν, ἐκαλλιεργεῖτο καὶ ἡ ἀπαραίτητος εὔθυμος μάτια κατὰ τὰς φιλοσοφικὰς συζητήσεις.

Ἡ μορφὴ τῆς τοιαύτης εἰρωνείας παρουσιάζεται ως ἔξης περίπου εἰς τοὺς διαλόγους: Ὁ Σωκράτης λαμβάνει θέσιν παρὰ τοὺς νέους, ὅπως ἔκαμνον καὶ οἱ σοφισταί, οἱ ὅποιοι ἀνελάμβανον νὰ διδάξωσιν αὐτοὺς τὴν πολιτικὴν τέχνην. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ διαλόγου «Χαρμίδης» καὶ πρὸ τοῦ ἀρχίση ἡ συζήτησις, ὁ Σωκράτης προτείνει τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐρευναν («*Ακοινῆ ἀνεί σκεπτέον* 158d) προσποιούμενος ἄγνοιαν, ἐνῷ κατέχει τὸ θέμα. Εἰς δὲ τὸν «*Αλκιβιάδην πρώτον*» σαφέστερον ἀκόμη εἰρωνεύεται κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον: «Αλκιβιάδης τίνα οὖν χρὴ τὴν ἐπιμέλειαν, ὡς Σώκρατες, ποιεῖσθαι; ἔχεις ἔξηγήσασθαι; παντὸς γάρ μᾶλλον, ἔοικας δληθῆ εἰρηκότι. Σωκράτης: Ναί· ἀλλὰ γάρ κοινὴ βουλὴ φέτιν τρόπῳ ἀνεί, τι βέλτιστοι γενοίμεθα· ἐγὼ γάρ τοι οὐ περὶ μὲν σοῦ λέγω ως χρὴ παιδευθῆναι, περὶ ἐμοῦ δέ οὐ· οὐ γάρ ἔσθι· δτῷ σου διαφέρω πλὴν γ' ἐνι» κλπ. (*Αλκιβ. α'*, 124e). Τὸ ίδιον εἶδος εἰρωνείας ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὸν «*Μένωνα*» (96d) καὶ εἰς τὸν «*Λάχητα*» (201 ab) καθὼς καὶ εἰς ἄλλους διαλόγους. Ἱσχυρότεραν ἀκόμη αἰσθάνεται τις τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐρωνείας εἰς τοὺς διαλόγους τῆς πρώτης περιόδου τοῦ Πλάτωνος, ὅπου οὐδεμία λύσις δίδεται εἰς τὸ ὑπὸ συζήτησιν ζήτημα. «Οταν δὲ Σωκράτης λέγῃ: «δὲν γνωρίζεις», ὁ πρὸς δὲν ἀποτείνεται, ἐφ' ὅσον είναι ἡναγκασμένος νὰ βεβαιώσῃ τοῦτο, συναισθάνεται ἐαυτὸν τεταπεινωμένον. «Οταν δύμας εύθὺς ἀμέσως ὁ Σωκράτης προσθέτῃ: «καὶ οὐδὲν γνωρίζω», τότε τὸ συναισθῆμα τῆς ταπεινώσεως μεταβάλλεται, καὶ ὁ περὶ οὐ πρόκειται λαμβάνει θάρρος. Οἱ μετέχοντες τῶν συνομιλιῶν χωρίζονται μὲ τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι δὲν γνωρίζουν τί είναι «ἀνδρεία» ἢ «σωφροσύνη» κλπ. «Εκαστος δύμας συναισθάνεται ὅτι μὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀγνοίας δὲν ἔχει κλείσει ή συζήτησις. «Ο Χαρμίδης εἰς τὸν δύμωνυμον διάλογον (176 a) γνωρίζει ὅτι

ὁ Σωκράτης γυνωρίζει πολὺ περισσότερα μόλονότι προσποιεῖται ἄγνοιαν, καὶ ὅτι εἴναι πολὺ ἀκνωτερος ἀπὸ ὃσον θέλει νὰ φαίνηται. Εἰς τὴν ανωτερότητα δὲ αὐτήν, ἡ ὅποια κρύπτεται καὶ είναι συνδυασμένη μὲ ἀγάπην, ὑπῆρχε τὸ μυστικὸν διὰ τοῦ ὅποιου ὁ Σωκράτης προσείλκυε τοὺς νέους.

Ἡ εἰρωνεία προκαλεῖ ἀποστροφὴν καὶ συγχρόνως προσελκύει, προκαλεῖ ἀντιπάθειαν καὶ συμπάθειαν συγχρόνως. Αὐτὰ τὰ δύο συναπαθήματα δοκιμάζει καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὸ Συμπόσιον κατὰ τρόπον λίαν ὀδυνηρόν (216 a-d). Αἰσχύνεται διὰ τὰ «ῷμοιογγημένα» καὶ πολλάκις θέλει «δραπετεύειν» καὶ εὐχαρίστως θάξει τὸν Σωκράτην μὴ ὑπάρχοντα μεταξύ τῶν ζώντων, ὅταν ὅμως βλέπῃ καὶ ἀκούῃ αὐτόν, ὅταν ἀναπολῇ τοὺς λόγους του, τίποτε δὲν θεωρεῖ ἀγαπητότερον εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τὸν Σωκράτην. Αὐτὴ είναι ἡ δύναμις τῆς Σωκρατικῆς, ἡ μᾶλλον τῆς Πλατωνικῆς εἰρωνείας. Ἐπιφέρει ἀναστάτωσιν εἰς τὰ συναισθήματα καὶ εἰς τὸ ἔθος τοῦ ἀνθρώπου, καθαρίζει ὅμως αὐτὸν συγχρόνως καὶ διαπαιδαγωγεῖ. Τὸ ἀποκρουστικὸν διὰ τὴν εἰρωνείαν ἐκδηλοῦται μόνον, ἀνευ δηλαδὴ διεγέρεις καὶ πόθου συγχρόνως, ὅπου δὲν πρόκειται ἀμέσως περὶ διαπαιδαγωγήσεως, διότι ὁ καθ' οὗ ἡ εἰρωνεία ἔχει πλέον διαπλασθῆ ὅπωσδήποτε καὶ ἔχει σταθεράν πνευματικὴν μορφὴν. Ὁ Θρασύμαχος, ὁ Καλλικλῆς, ὁ Εὐθύφρων, ὁ Εὐθύδημος κλπ. ἀντιπαθητικῶς διατίθενται διὰ τῆς εἰρωνείας. Εἰς τὴν Ἀπολογίαν παριστάνει ὁ Σωκράτης πῶς ἔξήταζε τοὺς πολιτικούς, τοὺς ποιητάς καὶ χειρώνακτας καὶ πῶς ἀπεκόμιζε τὴν ἐντύπωσιν διτὶ δὲν ἔγνωριζον ὅτι ἔλεγον διτὶ ἔγνωριζον. «Υπὸ τὴν περιγραφὴν ὅμως αὐτὴν ἀκούονται καὶ τόνοι δικαιολογίας, ἡ μᾶλλον αἰτιολογίας, τῆς κατ' αὐτοῦ καταφορᾶς, ἡ ὅποια ἀσφαλῶς προέκυπτεν ἐκ τῆς εἰρωνείας. Πολλάκις ἡ εἰρωνεία λαμβάνει κωμικὴν μορφὴν διὰ νὰ γελοιοποιήσῃ. Γνωστή είναι ἡ θέσις ἐν τῇ Πολιτείᾳ (336 b, ε κλπ.) ὅπου ὁ Θρασύμαχος «συστρέψας ἔαυτὸν ὥσπερ θηρίον ἦκεν διαρπασόμενος» καὶ ὁ Σωκράτης προσποιούμενος τὸν κατατρομαγμένον παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ τὸν λυπηθῇ καὶ νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ τὸν διδάξῃ. Ἐνταῦθα ὅμως ἡ εἰρωνεία, ὅπως καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῶν διαλόγων, γίνεται ἀνάλογος πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἴδιοσυγκρασίαν, τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀντιπάλου. Ὁ Θρασύμαχος γελοιοποιεῖται καὶ ἡ εἰρωνεία κατόπιν (338 a) διτὶ δηθεν «ἔχει ἀπόκρισιν παγκάλην» τὴν ὅποιαν ὅμως δὲν τὴν λέγει χωρὶς νὰ παρεκληθῇ κλπ., ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς ὀλης σκηνῆς. Ἄν ὁ

Θρασύμαχος είναι τυπος, πρόσωπον τοῦ διαλόγου παῖζον τὸν κατάλληλον ρόλον, πρὸς πόσους ἄραγε δοκησισόφους δὲν ἀπευθύνεται ἡ περικοπὴ αὐτὴ τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος;

Εἰκόνα πληρεστέρων τῆς ποικίλης χρήσεως καὶ διαμορφώσεως τῆς εἰρωνείας παρὰ τοῦ Πλάτωνος παρέχει ὁ διάλογος «Ἐὺ θὺ 5 τη μος», ὅπου ἐκτίθενται ὅλη ἡ ἐριστικὴ τέχνη, τὰ σοφίσματα, αἱ ταύτολογίαι κλπ. τῶν Σοφιστῶν. Ἐπειδὴ εἰς τὸν διάλογον αὐτόν, καὶ μὲ προσωπικότητας, ὅποιαι ἡσαν ὁ Εὔθυδημος καὶ ὁ Διονυσόδωρος, σοβαρὸς ἄγων καὶ συζητησίς ὅπως πρέπει δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λάβουν χώραν, διὰ τοῦτο γίνεται χρῆσις ἀφθονος τῆς εἰρωνείας. Ὁ Σωκράτης μακαρίζει αὐτοὺς πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὸν μέγαν βασιλέα τὸν κατέχοντα μεγάλην ἔξουσίαν, διότι αὐτοὶ κατέχουν τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην (Εύθύδ. 274 a). «Σύ», λέγει πρὸς τὸν Εύθυδημον, «γνωρίζεις πολὺ καλύτερον ἀπὸ ἐμὲ νὰ συζητῇς περὶ φιλοσοφικῶν ζητημάτων» (κάλλιον ἐπίστασαι διαλέγεσθαι ἢ ἔγω), ὁ ὅποις κατέχω τὴν τέχνην ἐνὸς κοινοῦ ἀνθρώπου (295 c). Κατὰ διαστήματα προκαλεῖ αὐτοὺς νὰ ἀρχίσουν νὰ συζητοῦν σοβαρὰ πλέον, ἀφοῦ ἔως τότε μόνον ἀστειότητας ἔλεγον (278 c), διότι ἐπερίμενε δῆθεν πολλὰ καλὰ ἀπὸ τὴν σοβαρὰν αὐτῶν «ἐπίδειξιν» (288 c). Ἐπειτα παρακαλεῖ αὐτοὺς νὰ ἐπιδείξωσι τὴν γνῶσιν, διὰ τῆς ὅποιας «καλῶς τὸν ἐπίλοιπον βίον» θὰ διήρχοντο (293 a). Ὁ Σωκράτης παριστάνεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ως δοῦλος τῆς ἐπιστήμης τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν. Καὶ πρὸς τὰς τοιαύτας εἰρωνείας, αἱ ὅποιαι ὀλίγον μόνον διαφέρουν τῆς φανερᾶς σατύρας, συμπλέκοντοι σοβαραὶ παιδαγωγικαὶ καὶ διδακτικαὶ συνομιλίαι μεταξὺ τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ νεανίσκου Κλεινίου, πρὸς τὸν ὅποιον ἐκδηλώνεται ὅλη ἡ ἀγαθότης τοῦ διδασκάλου καὶ ἡ ὄντως πατρικὴ φροντίς. (277 d, 290 c κλπ.). Ἀλλου εἶδους εἰρωνεία, παράλληλος πρὸς τὴν πρώτην, φανερώνεται εἰς τὰς μὲ τὸν Κλεινίαν συνομιλίας αὐτάς. Εἰς τὸ τέλος ὁ Σωκράτης πάλιν εἰρωνευόμενος ὑποδεικνύει εἰς τοὺς δύο Σοφιστὰς πῶς θὰ ἐπρεπε νὰ κάμουν τὴν ἐπίδειξιν τῶν (278 c, 288). Ἐνῷ ὅμως κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον συνομιλεῖ, κάμνει ὅτι φθάνει, δῆθεν, εἰς τὸ ἀπροχώρητον καὶ παρακαλεῖ ἐκ νέου τοὺς σοφιστὰς νὰ σώσουν αὐτὸν «έκ τῆς τρικυμίας τοῦ λόγου» (293 a). Καὶ ἡ τοιαύτη παραλληλία μορφῶν εἰρωνείας ἔξακολουθεῖ εἰς ὅλον τὸν διάλογον Εύθυδημον. Καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου περιγράφει τὰ τῆς τοιαύτης συνδιαλέξεως ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν

φίλον του Κρίτωνος, είρωνεμεται. Ἀλλὰ περὶ τούτων θὰ γίνη λόγος καὶ κατωτέρω. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ τονισθῇ ἀκόμη, διὰ ὃ Πλάτων καὶ αὐτὰς τὰς ἀνωτάτας θεωρίας του εἰς τοὺς διαλόγους «Φαιδὼν», «Πολιτείαν», «Συμπόσιον» κλπ. περιβάλλει διὰ τῆς εἰρωνείας, ή ὅποια χρησιμεύει διὰ νὰ γελοιοποιῆ δῆμον καὶ δῆπος πρέπει, νὰ προκαλῇ τὴν πνευματικὴν κίνησιν καὶ δραστηριότητα ἀλλαχοῦ, καὶ νὰ διατηρῇ τὴν εὔθυμιαν καὶ καλήν διάθεσιν καθ' ὅλην τὴν ἔρευναν καὶ ζήτησιν.

Ἡ Πλατωνικὴ εἰρωνεία ἀποτελεῖ περικάλυμμα, τρόπον τίνα, τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν· δῆπος δὲ πέπλος εἰκόνος σκεπάζει καὶ συγχρόνως ἀφίνει νὰ διαφαίνωνται ἡ δλη παράστασις, τὰ χρώματα καὶ αἱ γραμμαί, οὕτω καὶ ἡ εἰρωνεία εἰς τοὺς Διαλόγους ἀφίνει νὰ διακρίνηται ἡ ὁδὸς πρὸς τὰς αἰωνίας μορφὰς καὶ πρὸς δὲ τι ὑπάρχει πέραν παντὸς αἰσθητοῦ καὶ ύλικοῦ.

5') Ὁ Μῦθος.

Οἱ Πλατωνικοὶ μῦθοι εἰναι ποιήσεις, στενώτατα συνδεόμεναι πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς ἔρεύνας καὶ θεωρίας, δχι μόνον διότι διατυπώνουν δὲ τι δυσκόλως, ἢ ἀδύνατον είναι νὰ ὀρισθῇ δι' ἐννοιῶν καὶ νοολογικῶς, ἀλλὰ καὶ διότι (διὰ καταλλήλου διαπλάσεως καὶ διαμορφώσεως) περιλαμβάνουν βάσεις ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς. Εἰς πολλοὺς διαλόγους εἰσάγουν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν θεωρίαν καὶ εἰς τὴν διαλεκτικὴν ἔρευναν, καὶ εἰς ἄλλους πάλιν ἀποτελοῦν συμπλήρωσιν τῆς φιλοσοφικῆς ζητήσεως καὶ ἔρευνης ἢ συνέχειαν πρὸς τὸ «ἔπεκεινα», ὅπου ἀδυνατεῖ νὰ εἰσχωρήσῃ ἢ διανόησις. Δὲν εἴναι ὅλοι οἱ μῦθοι καθ' ὅλοκληρίαν προϊόντα τῆς δημιουργικῆς τοῦ φιλοσόφου φαντασίας. Πολλοὶ προέρχονται καὶ ἀπὸ τὴν παλαιὰν Μυθολογίαν καὶ τὴν παράδοσιν τὴν λαϊκήν, ἀλλοὶ δὲ πάλιν σχετίζονται πρὸς ταύτην διὰ τοῦ περιεχομένου των, τὸ ὅποιαν δὲ Πλάτων ἀναδιαπλάττει καὶ διαμορφώνει συμφώνως πρὸς τὰς ἀντιλήψεις του καὶ πρὸς τὸ θέμα ἐκάστου διαλόγου. Διὰ τοῦτο δὲ ἀκριβῶς εἰναι διαφόρων εἰδῶν, καὶ δύνανται νὰ χωρισθοῦν εἰς δύο μεγάλας ὁμάδας. 1) Εἰς τὴν ὁμάδα τῶν μύθων, οἱ ὅποιοι χρησιμεύουν ως παροιμίαι, παρομοιώσεις, παραβολαί καὶ ἐν γένει ώς μέσα διευκολύνσεως καὶ διακοσμήσεως τοῦ λόγου, καὶ 2) εἰς τὴν ὁμάδα ἐκείνην, ἢ ὅποια χρησιμεύει διὰ τὴν παράστασιν τῶν ίδεων καὶ διὰ τὴν ἀνά-

πτυξιν μεταφυσικῶν καὶ θεολογικῶν θεωριῶν. ‘Οτοιούτος χαρακτήρ τῶν μύθων παρά Πλάτωνι δὲν ἐπιτρέπει βεβαίως νὰ διδηται εἰς αὐτοὺς εἰς καὶ ἐνιαῖος δρισμός, οὔτε ἐπιτρέπει νὰ ἔρμηνεύωνται αὐτοὶ ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς. Εἰς ὅλους διαλόγους δὲ μῦθος δμοιάζει πρὸς τὰς ἴστορικὰς περιγραφὰς τοῦ ‘Ηροδότου, ὅπως λ.χ. εἰς τὸν διάλογον «Φαιδρον» (274 ε καὶ ἔξ.), ὅπου ἀναφέρεται ὁ Αἰγύπτιος Θεύθ ὡς ἐφευρέτης τῆς γραφῆς. Εἰς ὄλους ἀποτελεῖ παρομοίωσιν καὶ εἰκόνα, ὅπως ἡ τοῦ «καταγείου σπηλαίου» ἐν τῇ Πολιτείᾳ (514 α.). Ἀλλοῦ δὲ Πλατωνικὸς μῦθος ἀπομιμεῖται τὸν ‘Ησίδον, ὅπως ἐν τῇ Πολιτείᾳ, ὅπου γίνεται λόγος περὶ γενῶν (χρυσοῦ, ἀργυροῦ, χαλκοῦ (415 α) κλπ.). ‘Αλλοῦ εἶναι ἀπλῆ ἀλληγορία, ὅπως εἰς τὸν «Φαιδρον» (259 ε) τὴ χαριτωμένη ἴστορία τῶν τετίγων, καὶ εἰς τὸ «Συμπόσιον» ἡ παρά τοῦ ‘Αριστοφάνους περιγραφὴ τοῦ ‘Ἐρωτος’ (189ε καὶ ἔξ.). Τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ ἐν τῷ διαλόγῳ «Πρωταγόρᾳ» μῦθος περὶ «αἴδους καὶ δίκης» (320 δ), ἀλλ’ αὐτός, ὡς λέγουν, προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν τὸν Πρωταγόραν καὶ ὅχι ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Καὶ ἔως ἐδώ πρόκειται περὶ τῶν μύθων τῆς πρώτης ὡς ἀνωτέρω ὄμάδος ἡ κατηγορίας. Οἱ τῆς δευτέρας ὄμάδος μῦθοι εἶναι τελείστεροι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς εἰκονικοί. Πολλοὶ νομίζουν ὅτι δὲ Πλάτων, ὅπου δὲν ἦτο δυνατὸν διαλεκτικῶν νὰ ἐρευνήσῃ καὶ ἐμβαθύνῃ, ἔχρησιμοποιεὶ ἐλευθέρως τὴν ποιητικὴν του φαντασίαν διὰ νὰ διατυπώσῃ πεποιθήσεις καὶ ἀντιλήψεις του, ἵδιως προκειμένου περὶ τῶν ἴδεῶν, περὶ τοῦ κόσμου ἐν γένει καὶ περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὅντων. ‘Η ἀντιληψὶς αὐτὴ εἶναι ὁρθή, ἀλλὰ δὲν ἀποδίδει τὴν ούσιαν τῶν μύθων τῆς δευτέρας ὄμάδος, τοὺς διποίους θὰ ἡδυνάμεθα νὰ δύνομάσωμεν καὶ κοσμογονικούς, καὶ ἐσχατολογικούς. Τοῦτο, διότι οἱ μῦθοι οὗτοι, οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ σχετισθῶσι πρὸς παρομοιώσεις καὶ ἀλληγορίας, συναντῶνται ὅλοι εἰς δύο εὑσιώδη γνωρίσματα. 1) ἐμφανίζονται ὡς «παλαιοὶ μῦθοι» καὶ ὡς «ἀποκλιτικοί» σπουδαίων ιερέων, μάντεων καὶ μαντίδων καὶ 2) ὅλοι κινοῦνται εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον παραστάσεων καὶ ἀφορῶσιν εἰς τὸ ἴδιον πάντοτε ζήτημα, τί δηλαδὴ γίνεται ἡ δινθρωπίνη ψυχὴ εἰς τὸ «ἐπέκεινα» πρὸ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ μετὰ ταύτην. ‘Οπως λοιπὸν φαίνεται ἐδώ, οἱ τοιοῦτοι κοσμογονικοὶ καὶ ἐσχατολογικοὶ μῦθοι περιλαμβάνουν θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις διὰ τῆς φιλοσοφίας διαμορφωθείσας εἰς φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις περὶ κόσμου καὶ ζωῆς καὶ εἰς μεταφυσικὰς θεωρίας. ‘Αλλὰ περὶ τούτων θέλει γίνει λόγος κατωτέρω. ‘Ἐνταῦθα ὁ-

φείλομεν νὰ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν μνήμην ὅσα ἔν τοῖς προηγουμένοις ἐσημειώσαμεν περὶ τῆς θρησκευτικότητος καὶ τῆς εὐλαβείας τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Σωκράτους, διὰ νὰ ἔξηγηθῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πῶς καὶ διατὶ ὁ Πλάτων ἀσχολεῖται εἰς τοὺς μύθους τῆς Παλαιᾶς Μυθολογίας, καθ' ἥν ἐποχὴν οὗτοι ἔθεωροῦντο «μυθολογία ταῦτα φύσειν πάρα τῷ γραφίῳ». Ἡ ἀνατροφὴ τοῦ Πλάτωνος εἶχε συνδέση αὐτὸν στενώτατα πρὸς τὰ πατροπαράδοτα καὶ πρὸς τοὺς θρησκευτικοὺς μύθους, εἰς τρόπον ὡστε, οὔτε ἡ θεωρία τοῦ Κριτίου περὶ ἐφευρέσεως τῆς Θρησκείας παρὰ Νομοθέτου τίνος, οὔτε αἱ ἀντιλήψεις τοῦ Εύριπίδου, κατώρθωσαν νὰ κλονίσουν τὰς πεποιθήσεις του. Ἀργότερον ἀπέβιδεν ὁ Πλάτων εἰς τοὺς μύθους ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα, ὅχι μόνον διότι ὁ μῦθος δύναται: νὰ ἀποτελέσῃ συνέχειαν πέραν τοῦ σημείου εἰς τὸ ὄπιον σταματᾷ ἡ ἀνθρωπίνη διανόησις, ὅχι μόνον διότι ἡ διάτον μύθων αὐτῶν καλλιεργουμένη πίστις ἀποτελεῖ πραγματικότητα καὶ δύναμιν πολύτιμον πρὸς ἀνύψωσιν εἰς ἀνωτέρας πνευματικὰς καὶ ἡθικὰς σφαίρας, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ μῦθος ἔθεωρεί το περιέχων πραγματικὰ στοιχεῖα, χρήσμα διὰ τὸν ἀνώτερον προσανατολισμὸν τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Πλὴν δὲ τούτου ἡ πνευματικὴ ἰδιοτυπία τοῦ Πλάτωνος, ἡ ὅποια ἦνων τὸν μέγαν ποιητὴν καὶ τὸν μέγαν φιλόσοφον, εἰς τὸν Μῦθον ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρῃ τροφὴν καὶ μέσον ἀναπτύξεώς της. Διὰ τοῦτο ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ τοὺς παλαιοὺς Μύθους καὶ ἀναδιαπλάτει αὐτοὺς διὰ νὰ παραστήσῃ τὸν κόσμον τῶν ἴδεων του. Πλάττει νέους ἰδικούς του, οἱ ὅποιοι ἀπὸ ἀπλῶν παραβολῶν καὶ προσωποποίησεων ἀναπτύσσονται εἰς ἐπικάς ποιήσεις τελείας μορφῆς. Δὲν ἀποτελοῦν οἱ μῦθοι ἀπλῆν ἐπένδυσιν τῶν φιλοσοφικῶν του σκέψεων καὶ ἀντιλήψεων. Ἡ μυθολογικὴ παράστασις μετὰ τὴν διαλεκτικὴν ἔρευναν, ἡ καὶ διὰ ταύτης, εἶναι ἀναγκαιωτάτη εἰς αὐτόν, ἡ δὲ τέχνη τῆς μυθοπλασίας του βασίζεται, ὅχι εἰς τὸ ὅτι μετὰ τὸν μῦθον δι' ἐμβαθύνσεως ζητεῖ ναὶ εύρισκει τρόπον παραστάσεως τῶν σκέψεων του, ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι εύθὺς ἔξ ἀρχῆς ὡς δημιουργικὸς καλλιτέχνης, σκέπτεται δι' εἰκόνων καὶ παραστάσεων. Ὁ Μῦθος παρ' αὐτῷ ἔξ ἀλλού, δὲν ἐπαναλαμβάνει ὅ,τι ὡς φιλόσοφος αὐτὸς προγουμένως διαλεκτικῶς ἀνεκάλυψεν, ἀλλὰ ἐκφράζει καὶ διατυπώνει ὅ,τι εἰκάζει καὶ συναισθάνεται χωρίς νὰ εἴναι δυνατὸν νὰ διατυπώσῃ δι' ἐννοιῶν. Μὲ ἀλλας λέξεις οἱ Πλατωνικοὶ μῦθοι πληρώνουν τὰ κενὰ τῆς φιλοσοφικῆς καθαρῶς σκέψεως.

καὶ ἀποτελοῦν δργανκάς ἐνότητας μὴ ἐπιτρεπούσας νὰ χωρισθῇ ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τὸν μῆθον καὶ ἀπὸ τὴν ποίησιν, χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ καταστραφῇ ἢ συγκρότησις καὶ ἡ σημασία τοῦ ὄλου.¹⁾

Καὶ ὁ μῆθος εἰς τὸν Πλάτωνα παρουσιάζει ἔξελξιν κατὰ τὴν σημασίαν καὶ σὴν χρῆσιν ἀπὸ διαλόγου εἰς διάλογον. Κατ' ἀρχὰς χαρακτηρίζεται παρ' αὐτοῦ ὡς «λόγος ψευδῆς» γενικῶς καὶ κατ' αντίθεσιν πρὸς τὸν «ἀληθῆ λόγον». Ἀργότερον θεωρεῖται μὲν πάλιν «λόγος ψευδῆς», ἀναγνωρίζεται δῆμος καὶ ὅτι κατὰ βάθος περιέχει σπέρματα ἀληθείας. (Πρβλ. Πολιτείας 377 α: «τοῦτο δὲ που, ὃς τὸ ὄλον εἶπεν ψεῦδος, ἔνι δὲ καὶ ἀληθῆ»). Τέλος ὁ «Μῦθος» λαμβάνει μεγαλυτέραν βαρύτητα ἀπὸ τὸν «λόγον» καὶ ὑπερβάλλει τοῦτον κατὰ τὴν σημασίαν καὶ τὴν σπουδαιότητα. Τὸ τοιοῦτον δῆμος συμβαίνει μόνον ὡς πρὸς τοὺς Μύθους τῆς δευτέρας ὡς ἀνωτέρῳ δημάδος, ἥτοι τοὺς κοσμογονικούς καὶ τοὺς ἐσχατολογικούς, οἱ δποῖοι δὲν παρουσιάζονται εἰς τοὺς διαλόγους τῆς Σωκρατικῆς καθαρῶς καὶ τῆς μεταβατικῆς περιόδου. Μόνον εἰς τὴν Ἀπολογίαν καὶ εἰς τὸν «Γοργίαν» ἐμφανίζονται τοιοῦτοι Μῦθοι, ἕδω δῆμος πρόκειται ὅχι περὶ Ιδεοθεωρίς ἢ σοβαρᾶς ἐνασχολήσεως εἰς τὰ πρὸ τῆς γενέσεως καὶ μετὰ θάνατον, ἀλλὰ περὶ ἀπλῆς ἀναφορᾶς εἰς αὐτούς. Ἡ χρησιμοποίησις καὶ διάπλασις τῶν μύθων διὰ τὴν διατύπωσιν ἀντιλήψεων μὴ δυναμένων νὰ ἐκφρακτῆς ἔρευνης, ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τῆς τρίτης περιόδου καὶ δὴ ἀπὸ τὸ «Συμπόσιον». Εἰς τοὺς διαλόγους: Συμπόσιον, Φαιδνωνα, Πολιτείαν, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸν «Φαῖδρον» ὁ μῆθος παρουσιάζει τὴν μεγαλυτέραν καὶ τελειοτέραν ἀνάπτυξιν. Ἀκολούθως προρουσιάζεται ὡς παραβολή καὶ παροιμία, ἢ ὑπὸ καθαρῶς μυστικιστικὴν μορφήν, πολλαχοῦ δὲ καὶ περιορίζεται κατὰ πολὺ, δπως συμβαίνει εἰς τοὺς διαλόγους «Θε-

1. Ὁπου καταβάλλεται προσπάθεια, δπως λ.χ. παρὰ τῶν Νεοκαντινῶν καὶ Ιδίως παρὰ τοῦ P. N a t o r p, πρὸς χωρισμὸν τοῦ Μύθου ἀπὸ τῆς Φιλοσοφίας, καὶ οἱ Μῦθοι γενικῶς χαρακτηρίζονται ὡς ἀπλοῦν ποιητικὸν τῆς φιλοσοφίας περίβλημα, ἐκεὶ ἢ παρεξήγησις καὶ ἡ σύγχυσις δὲν είναι δυνατόν νὰ ἀποφευχθοῦν. Εἰς τοιαύτας ἀντιλήψεις καὶ προσπάθειας ἀξίζει νὰ ἐπαναληφθοῦν δισα σχετικῶς λέγει ὁ N i t s e (Wir Philologen: Aph. 223) «Υπάρχουν», λέγει οὖτος, «θέματα ὅπου ἡ διανόησις μᾶλλον κατάχρησιν κάμνει καὶ σύγχυσιν ἐπιφέρει· ὁ δὲ φιλόλογος (φιλόσοφος) διστις δὲν διαθέτει τίποτε ἄλλο, πελαγώνει καὶ ούδεποτε είναι δικιατὸν νὰ διακρίνῃ τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ἀληθείαν».

αίτητον», «Παρμενίδην» καὶ «Σοφιστήν» τῆς τετάρτης καὶ τελευταίας περιόδου. Απὸ τοῦ «Πολιτικοῦ» ἐπικρατεῖ πάλιν εἰς τὸν Πλατωνικὸν δρίζοντα καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν διαλεύκανσιν ζητημάτων, ἀφορώντων εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν Ιστορίαν, ἢ εἰς τὴν φύσιν. Εἶδὼ τῷρας ἀντικαθιστᾷ τὴν Διαλεκτικήν. Αντὶ δὲ τῶν Ισεῶν, ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν φύσιν, ὅπως φαίνεται εἰς τὸν «Τίματον». Μετὰ τοῦτον, εἰς τοὺς διαλόγους «Κριτίαν» καὶ εἰς τοὺς «Νόμους», ὁ φυσιοφιλοσοφικὸς Μῦθος παραχωρεῖ τὴν θέσιν του εἰς τὸν περὶ κοινωνίας καὶ πολιτικοῦ φιλοσοφικὸν Μῦθον.

Οπως εἰς τὸ εἶδος καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ Μύθου, οὕτω καὶ εἰς τὰ κατὰ τὸ ὑφος καὶ κατὰ τὴν θέσιν ἐν τῷ διαλόγῳ παρατηρεῖται ἔξελιξις αὐτοῦ καὶ ἀνάπτυξις. Κατ' ἀρχὰς δὲ Πλάτων παρωδεῖ σοφιστικὸς Μύθους (Πρωταγόρας), ἐπειτα ἀπομιμεῖται τὸ ὑφος παλαιῶν ἴωνικῶν μύθων καὶ ἀκολούθως εὑρίσκει τὸ ἴδικόν του καθαρῶς ὑφος καὶ τὴν μορφήν, ἀτινα χαρακτηρίζουν τὴν ἐν πεζῷ χρόνῳ ποίησιν αὐτοῦ διὰ τῶν προσωποποιήσεων, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀντιθέσεων, διὰ τῆς χρήσεως τῆς γλώσσης τῶν Μυστηρίων κλπ. Εἰς τοὺς Διαλόγους τῆς πρώτης περιόδου δὲ Μῦθος είναι τοποθετημένος παρὰ τὸν λόγον χάριν διακοσμήσεως, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Σοφιστῶν. Μόνον εἰς τὴν «Απολογίαν», καθώς είδομεν, παρουσιάζεται ἔξαφνα ὁ περὶ τοῦ «ἐπέκεινα» μῦθος εἰς τὸ τέλος. Καὶ εἰς τὸν «Γοργίαν» τοποθετεῖται εἰς τὸ τέλος λόγω τοῦ τοιούτου χαρακτῆρος του. Εἰς τοὺς διαλόγους τῶν μετέπειτα περιόδων: «Φαίδωνα», «Πολιτείαν» κλπ. τίθεται κατὰ κανόνα εἰς τὸ τέλος. Εξαίρεσιν ἀποτελοῦν μόνον οἱ χάριν παρομοιώσεων, ἢ ὡς παραβολαὶ καὶ ἀλληγορίαι ἐδώ καὶ ἐκεῖ ὑπάρχοντες μῦθοι, οἱ ὅποιοι είναι τοποθετημένοι τόσον εἰς τὸ τέλος, ὅσον καὶ εἰς τὸ μέσον καὶ εἰς τὴν ἀρχήν.

Οι ἐν τῇ «Απολογίᾳ» καὶ ἐν τῷ «Κρίτωνι» μῦθοι ἀποτελοῦν συνέχειαν τῶν εἰς τοὺς διαλόγους αὐτοὺς σκέψεων καὶ θεωριῶν περὶ δικαίου, δικαιοσύνης καὶ Νόμων. Εἰς τὸν διάλογον «Γοργίαν» συνδυάζεται πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς μετὰ θάνατον κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως. Αὗτη παριστάνεται δι' ἐνὸς Μύθου, αἱ λεπτομέρειαι τοῦ ὅποιου είναι Ὁρφικαὶ, ἡ κεντρική, δῆμος ἐν αὐτῷ Ἰδέα, περὶ κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως θεωρία καθ' ἑαυτήν, δὲν προέρχεται ἐκ τῶν Ὁρφικῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς προηγηθείσης διαλεκτικῆς ἐρεύνης ὡς λογικὸν συμπέρασμα. Εἰς τὸν «Φαίδωνα» δῆμος, τόσον ἡ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης, ὅσον καὶ ἡ τῆς κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως, ἔχουν

τεθῆ ύπτὸ τὴν μυθικὴν (ιδέαν τῆς «κ α θ ἀ ρ σ ε ω ς»), ἡ ὅποία δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν Πλάτωνικὴν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν 'Ορφικὴν ιδεολογίαν. Εἰς τὸν περὶ τὸ τέλος τῆς «Πολιτείας» μῦθον, συνδυάζεται κατόπιν φιλοσοφικῶς ἡ δικαιοσύνη πρὸς τὴν κάθαρσιν καὶ καθαρότητα, τὸ περιεχόμενον τῆς φιλοσοφίας πρὸς τὸ τῆς θρησκείας, καὶ κοτ' αὐτὸν τὸν τρόπον συμπληροῦται ὁ, τι περὶ καθάρσεως ἐλέχθη εἰς τὸν «Φαίδωνα». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παρουσιάζεται ἡ ἔξελιξις ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον μῦθον καὶ ἡ προϊοῦσα ἔνωσις φιλοσοφικῶν θεωριῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων. Αἱ ὄρφικαι θρησκευτικαι ἀντιλήψεις διαμορφώνονται καὶ ἀναδιαπλάττονται παρὰ τοῦ Πλάτωνος, καὶ οὕτω συνυφαίνονται πρὸς φιλοσοφικὰς καὶ μεταφυσικὰς θεωρίας κατὰ τρόπον ὡστε ν' ἀποτελῶσιν «εἰ κότας μυθούς» καὶ νὰ ἐκφράζεται ὁ, τι ὁ φιλόσοφος ἔβλεπε πέραν τῶν δρίων τῆς Διαλεκτικῆς καὶ τῆς Λογικῆς.

Πλαραλήλως πρὸς τοὺς κοσμογονικούς καὶ ἐσχατογονικούς μῦθους, καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ π α ρ α β ο λ ι κ ο i τοιοῦτοι, δηλαδὴ ὁ ἐν τῷ Συμποσίῳ μῦθος περὶ τοῦ Ἐρωτος (201 c), ὁ ἐν τῇ Πολιτείᾳ (514 a) περὶ τοῦ σπηλαίου, ὁ δεύτερος λόγος τοῦ Σωκράτους ἐν τῷ Φαίδρῳ καὶ ὅσα παραβολικῶς ἀναφέρονται εἰς τὴν γνωσεολογίαν ἐν τῇ ἐβδόμῃ ἐπιστολῇ, συνδέονται καὶ σχετίζονται πρὸς ἄλληλους, διότι πραγματεύονται περὶ τοῦ Ἐρωτος καὶ περὶ ἀναπτύξεως τῆς γνώσεως. Καὶ αὗτοὶ ἐπίσης εἰναι ποιήματα περιέχοντα βάσεις τῆς περὶ ζωῆς καὶ περὶ κόσμου ἀντιλήψεως τοῦ Πλάτωνος καὶ πυρῆνας φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Καὶ αὗτοὶ ἐπίσης συμπληροῦσι καὶ τελειοποιοῦν ὁ εἰς τὸν ἄλλον. 'Ο ἐν τῷ Συμποσίῳ λόγος τῆς Διοτίμης μετά τοῦ περὶ γενέσεως τοῦ Ἐρωτος μύθου, ἔρχεται ὡς τελικὴ σοβαρὰ συζήτησις. Κατ' ἀρχὰς δὲν εἰναι λόγος συνεχῆς, ἀλλὰ διαλεκτικὴ ἔρευνα περὶ τοῦ Ἐρωτος καὶ περὶ τῆς μεσότητος, ἥν οὕτος κατέχει μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, μεταξὺ ὡραίου καὶ ἀσχήμου, μεταξὺ γνώσεως καὶ ἀγνοίας. 'Η δόξα, τὴν ὅποιαν ἀκολουθεῖ τις διὰ τοῦ Ἐρωτος μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἐνιαίας ιδέας τοῦ καθ' αὐτὸ καλοῦ διὰ πέντε σταδίων, δὲν εἰναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ γραμμή, τὴν ὅποιαν ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάπτυξις τῆς γνώσεως διὰ τῆς διαλεκτικῆς. Αὐτὴν τὴν γραμμὴν ἐμφανίζει ὁ Πλάτων γνωσεολογικῶς εἰς τὴν ἐβδόμην ἐπιστολὴν του (342 bc). Τελειότερον δὲ καὶ παραστατικώτερον περιγράφεται εἰς τὸν ἐν τῇ Πολιτείᾳ (514 a) μῦθον τοῦ σπηλαίου ἡ ἀνοδος τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου τοῦ ὄλικοῦ κόσμου εἰς τὸν ἥλιον καὶ τὸ φῶς τῆς γνώσεως, εἰς τὴν ιδέαν τοῦ ἀληθοῦς,

άγαθοῦ καὶ καλοῦ. Ὁ ἐν τῷ «Φαιδρῷ» μῆνος, κατὰ συμπλήρωσιν καὶ τελειοποίησιν τῶν προτηγηθέντων σχετικῶν τοιούτων, μετ' ἀπαραμίλλου πλαστικότητος καὶ παραστατικότητος παριστᾷ τὴν δινοδον σύτην τῆς ψυχῆς ως γινομένην τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἔρωτος. Εἰς τὴν ψυχὴν ἀναγνωρίζονται καὶ αἱ ύλικαι ἔκειναι τάσσεις, ὁ πρὸς τὰ «κάτω» σύρων ἵππος, τὰ ἐμπόδια δηλαδή, αἵνα πρέπει νὰ ὑπερνικηθοῦν, διὰ νὰ καταστῇ δυνατόν νὰ φθάσῃ τῇ ψυχῇ ὅπου πρέπει.

Ο περὶ Ἐρωτος ἐκ τῶν μύθων τούτων, ὅπως παρουσιάζεται εἰς τὸ Συμπόσιον, ἔξεταζόμενος λεπτομερέστερον καὶ μετὰ μεγαλυτέρας προσέχης, παρουσιάζει ως πρότυπον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὅποιου ἐπλάσθη, τὸν Σωκράτην αὐτόν. Ὁλίγον δὲ ἡ πολὺ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τοιούτους μύθους δὲ Σωκράτης ἐπιδρᾷ ως πρότυπον καὶ ὑπόδειγμα. Ο Πλάτων μυθοποιεῖ λοιπὸν τὸν Σωκράτην. Εἰς τὸ «Συμπόσιον» τῇ Διοτίμᾳ παριστάνει τὸν θαυμάσιον ἔρωτα δχι: «ώς μέγαν
φεύγειν, καὶ τῶν καλῶν δντα», ὅπως ἐπίστευον οἱ ἄλλοι καὶ δὲ Ἀγάθων περιέγραφεν αὐτόν, ἀλλ' ως «πένητα...
σκληρὸν καὶ αύχμηρὸν καὶ ἀνυπόδητον
καὶ δοϊκον, χαμαὶ πετῆ ἀεὶ καὶ ἀστρωτον,
ἐπὶ θύραις καὶ ἐν ὁδοῖς ὑπαίθριον κοιμῶ-
μενον...». Ο ἔρως «τὴν τῆς μητρὸς φύσιν ἔχει...»
ὅτι «έπιβουλός ἐστι τοῖς καλοῖς καὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ἀνδρεῖος
ῶν καὶ ἴτης καὶ σύντονος, θηρευτῆς δεινός, ἀεὶ τινας πλέκων
μηχανάς, κοὶ φρονήσεως ἐπιθυμητῆς καὶ πόριμος, φιλοσο-
φῶν διὰ παντὸς τοῦ βίου, δεινὸς γότες καὶ
φρυμακεύς καὶ σοφιστῆς» (Συμπόσ. 303 b). Ότι
διὰ τούτων παριστάνονται ιδιότητες τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ
ὅλη αὐτοῦ εἰκὼν περιγράφεται, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ο Σωκράτης ἐνταῦθα γίνεται ὑπεράνθρωπος, δαίμων, καὶ δὲ Ἐρως,
ἡ δύναμις δηλαδὴ ἡ δυναμένη νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸ τὸ καλόν, τὸ
ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀληθές, λαμβάνει διὰ τοῦ Σωκράτους πραγμα-
τικὴν καὶ ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν. Άλλα καὶ εἰς τοὺς ἐν τῇ
Ἀπολογίᾳ καὶ ἐν τῷ «Γοργίᾳ» μύθους, δχι ὀλιγώτερον τῇ ὑ-
πόθεσις τοῦ Σωκράτους, διαφαίνεται εἰς τὸ βάθος. Διότι ποιον
ἄλλον ἐκτὸς τοῦ Σωκράτους ἡμπορεῖ νὰ ἔχῃ δὲ Πλάτων ὑπ'
ὅψιν ἐν τῷ Γοργίᾳ (526 c) ὅταν λέγῃ ὅτι δὲ Ραδάμανθυς
«μάλιστα μέν,... φιλοσόφου τὰ αὐτοῦ πρά-
ξιντος καὶ οὐ πολυπραγμονήσαντος ἐν
τῷ βίῳ, ἡγάσθη τε καὶ ἐς μακάρων νήσους
ἀπέμψεν»;

Πλάτων-Γ. Παναγιωτίδην

E.Y.Δ.Τ.Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006
16

Συνοψίζοντες τώρα τὰ ἀνωτέρω, λαμβάνομεν τὴν ἐπομένην γενικὴν εἰκόνα τῆς Πλατωνικῆς Μυθοποιίας: Αὗτη σκοπὸν ἔχει να δίδῃ περισσότερον κάλλος εἰς τοὺς Διαλόγους καὶ συγχρόνως νὰ ρίπτῃ περισσότερον φῶς εἰς τὰ διάφορα θέματα καὶ προβλήματα. 'Ο Μύθος ὡς παρομοίωσις, ὡς παραβολή, ὡς ἀλληγορία, ὡς προσωποποίωσις ἀπλῆ ἀκόμη, δχι μόνον τὸ ἀνιαρόν τῆς δι' ὁρισμῶν πάντοτε συζητήσεως παραμερίζει καὶ ἀποκλείει, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σοβαράν συζήτησιν καὶ εἰς τὴν ἔρευναν παρέχει σπουδαίαν βοήθειαν, διότι μᾶλις μὲ τὴν καλὴν διάθεσιν, τὴν ὅποιαν διατηρεῖ εἰς τὸν λόγον, πολλάκις δίδει καὶ τὰ στοιχεῖα πρὸς σχηματισμὸν ἐννοιῶν, ἢ προκαλεῖ ἐμπνεύσεις σχετικάς. Τὸν τοιοῦτον σκοπὸν τῶν μύθων τῆς πρώτης ὡς ἀνωτέρω διαμάδος καὶ κατηγορίας συμπληρώνει καὶ καθιστᾷ εὔρυτερον ὁ προορισμὸς τῶν κοσμογονικῶν καὶ τῶν ἐσχατολογικῶν μύθων τῆς δευτέρας διαμάδος καὶ κατηγορίας. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι μύθοι λαμβάνονται ἀπὸ τὴν παλαιὰν Μυθολογίαν, ἢ ἀπὸ 'Ορφικὰς ἀντιλήψεις θρησκευτικάς, τὰς ὅποιας καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ οἱ Πυθαγόρειοι πρότερον προσεπάθησαν νὰ στηρίξουν φιλοσοφικῶς, ἀλλὰ ἔδωκαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, μᾶλλον εἰς τὰς φιλοσοφίας των θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. 'Ο Πλάτων κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὰς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις μὲ τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας, τὴν πίστιν μὲ τὴν γνῶσιν. 'Ἐκ τῶν περὶ 'Αδου, περὶ γενέσεως τῶν δυτῶν, περὶ ψυχῆς κλπ. θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων, ἐμόρφωσε τὸν ἀνώτερον κόσμον τῶν ἴδεῶν, τὴν ἔννοιαν τοῦ Δημιουργοῦ συγκεντροῦντος αὐτὸν τὸ καλόν, τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀληθές, τὴν ἀνωτάτην ἴδεαν, τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχῆς, τῶν μερῶν ταύτης, καὶ τέλος τὴν ἀντιληψιν ὅτι πέραν τοῦ φαινομένου ὑπάρχει ἡ οὐσία, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸς ἴδεας κλπ. Πάντα δὲ ταῦτα, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐστήριξε φιλοσοφικῶς κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ φιλοσοφία εἰς ὅ, τι ἐκ τῶν θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων καὶ ἐκ τῆς Μυθολογίας παρελήφθη. 'Ανάλογον πρὸς τὸν σκοπὸν είναι καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν Μύθων τοῦ Πλάτωνος. Εἰς τοὺς Μύθους τῆς πρώτης διακρίνεται ἀπαράμιλλος πλαστικότης καὶ χάρις εἰς τὸν συνδυασμὸν προσώπων, τόπου καὶ χρόνου. 'Η ἴδεα, ἡ ὅποια ἐκφράζεται διὰ τῶν ἀλληγοριῶν, παραβολῶν καὶ παρομοιώσεων ζωγραφίζεται ζωηρότατα διὰ τοῦ περιεχομένου τῶν μύθων, δπερ είναι συνυφασμένον πάντοτε πρὸς τὴν εἰρωνείαν. Τελειότητα ἐπικῆς ποιήσεως παρουσιάζει ἡ διήγησις παντού. Εἰς τοὺς κοσμογονικούς καὶ τοὺς ἐσχατολογικούς μύθους λαμ-

βάνει χώραν ἀναδιάπλασις και ἀναδιαμόρφωσις σκόπτιμος και τελειοτάτη ἀπὸ ἀπόψεως αἰσθητικῆς, δηλαδὴ ἀπὸ ἀπόψεως δημιουργίας μορφῶν, προσωποποιήσεων, ἐκλογῆς συνθηκῶν τόπου και χρόνου, και ἀπὸ ἀπόψεως ἀρμονικῆς συνδέσεως ὅλων αὐτῶν. Και αὐτά ὅλα χωρὶς νὰ θίγωνται τὸ παράπον τὸ Ἱεροπρεπὲς και ἐν γένει ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῶν κοσμογονικῶν και τῶν θεολογικῶν μύθων. Ἡ γέννησις τοῦ Ἐρωτος ἐκ τοῦ Πόρου και ἐκ τῆς Πενίας, ὅπως παριστάνεται εἰς τὸ Συμπόσιον και αἱ περὶ ψυχῆς ἀντιλήψεις ὅπως ἐμφανίζονται εἰς τὸν «Φαίδωνα», εἰς τὴν «Πολιτείαν», εἰς τὸν «Φαῖδρον» κλπ. ἀποτελοῦν πρώτης τάξεως παραδείγματα ὑφους ποιήσεωςκαὶ φιλοσοφίας συγχρόνως, αἱ ὅποιαι σχηματίζουν κοινὸν ροῦν και εἰς τὴν αὐτὴν κοίτην, εἰς τοὺς διαλόγους.

Κατ' ἀρχὰς ἀσυνειδήτως και ἀνεπαισθήτως σχεδὸν ἐπιδρῶσα ἡ παιητικὴ ἴδιοφυΐα εἰς τοὺς διὰ τῶν διαλόγων τῆς πρώτης περιόδου παριστανομένους «Σωκρατικοὺς λόγους», ἀφίνει νὰ περιβάλλῃ ὁ μῦθος τὴν Σωκρατικὴν ἰδεολογίαν. Ἡ Σωκρατικὴ εἰρωνεία ἀρχίζει οὕτω νὰ διαμορφώνηται, και πρὸς τὴν Σωκρατικὴν διαλεκτικὴν ἀρχίζουν νὰ συνδυάζωνται μῦθοι περὶ τῶν ἐπέκεινα, φανερώνοντες ὅτι ἡδη ὁ Πλάτων διέβλεπε κάτι τὸ ἀπρόσιτον εἰς τὴν Διαλεκτικὴν και εἰς τὴν Λογικήν. Εἰς τὴν Ἀπολογίαν (38c—42) προσθέτει τὸν περὶ θανάτου και διὰ τὰ μετὰ θάνατον μῦθον, ὁ ὅποιος συμπληρώνεται, καθὼς εἴδομεν, εἰς τὸν Γοργίαν, εἰς τὸν Μένωνα, εἰς τὸν Φαίδωνα, εἰς τὴν Πολιτείαν, εἰς τὸν Φαῖδρον. Εἶναι ὁ Μῦθος οὗτος και λύσις, τρόπον τινα, ἀπορίας περὶ τοῦ ἀν δυτῶς θριαμβεύη και πρέπει νὰ θριαμβεύη τὸ δίκαιον. Και εἰς τοὺς λοιποὺς διαλόγους τῆς πρώτης, Σωκρατικῆς λεγομένης, περιόδου, ἀπορία ἐκδηλώνεται παντοῦ. Ὁ ἐν τῷ διαλόγῳ «Πρωταγόρᾳ» μῦθος περὶ γενέσεως τῶν ὄντων και περὶ πολιτικῆς τέχνης, λύσιν ἀπορίας ἐπιδιώκει ἐπίσης. Ἀργότερον ἀπαντῶμεν αὐτὸν εἰς τὸν διάλογον «Τίμαιον» ὑπὸ νέανμορφήν και μὲ δλλο ἀποτέλεσμα τῆς ζητήσεως και ἔρεύνης. Και ὁ ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῆς Πολιτείας (Θρασύμαχος, 330 d) μῦθος περὶ τῶν μετὰ θάνατον, κατ' ἔφαρμογήν εἰς τὴν ἐννοιαν τῆς δικαιοσύνης, τοιοῦτον χαρακτῆρα φέρει. Ἀφίνει τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας εἰς τὸν μῦθον, και τοιουτοτρόπως δὲν λύεται μὲν πράγματι τὸ ζῆτημα, διαυγούνται ὅμως εἰς τὸ πνεῦμα και ἀλλοι ὁρίζοντες ἔρεύνης και ζητήσεως. Εἰς τοὺς διαλόγους λοιπὸν τῆς πρώτης και τῆς μεταβατικῆς περιόδου, ὅπως ἔχωρίσαμεν αὐτοὺς ἀνωτέρω, ⁶ Μῦθος ἀποτελεῖ προστάδιον, τρόπον τινα, τῆς φιλοσοφίας,

ὅπως καὶ ὁ Ἀριστοτέλης παραδέχεται (Μεταφ. I 2, 982 b).
 Ἀκολούθως γίνεται πλέον ἐνσυνείδητος καὶ καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς τέχνης χρῆστις τοῦ Μύθου. Οὗτος εἰσχωρεῖ βαθύτερον καὶ συνυφαίνεται πρὸς τὴν διαλεκτικὴν ἔρευναν διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ ταύτην. Ἀπὸ τοῦδε χαράσσονται αἱ ὄδοι αἱ φέρουσαι εἰς τὰς ἴδεας, η ὁδὸς τοῦ Ἐρωτος διὰ τῆς γενικῆς τάσεως καὶ φρμῆς τῶν ὑπάρχεων, η πρὸς τὸ πέραν τῆς ζωῆς ὁδὸς, τὰς ὁποίας διατρέχει ὁ Σωκράτης, ἀφοῦ διῆλθε τὴν ὁδὸν τῆς γνώσεως, ὃσῳ ἡτο δυνατόν καὶ ἀπαραίτητον. Ἡ ὁδὸς τοῦ Ἐρωτος καὶ η πρὸς τὸ πέραν τῆς ζωῆς τοιαύτη, γίνονται διὰ τῶν μεγάλων κοσμογονικῶν καὶ ἐσχατολογικῶν μύθων, πιρὶ ὧν ἐπραγματεύθημεν ἀνωτέρω καὶ οἱ ὄποιοι ἀπὸ τοῦ Συμποσίου, καθ' ἕκαστον Διάλογον, παρουσιάζονται μεγαλυτρέπεστεροι πάντοτε καὶ εἰς μεγαλύτερον πλάτος. Ο εἰς τὸν ἔνα Διάλογον μῦθος ἀποτελεῖ προστάδιον ἐτέρου εἰς ἄλλον Διάλογον. Τοιουτοτρόπως δὲ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Συμποσίῳ εἰκόνα τῶν «ἐ π α ν α β α σ μ ω ν» (211c –d), η μυθοπλασία λαμβάνει βαθμηδὸν τελειότητα ἀσύγκριτον, καὶ ὁ Μῦθος ἀποβαίνει τρόπος καὶ μέσον παραστάσεως τῶν ἴδεων καὶ τῆς ἔξης ἡς ἔξαρτῶνται αὐταὶ ἀνωτάτης ἴδεας, τῆς συνενούσης τὸ ἀληθές, ἀγαθὸν καὶ καλόν. Ο διάλογος «Φαῖδρος» φέρει τὴν ψυχὴν εἰς τοὺς οὐρανούς, εἰς τὸν «ἄλλον τόπον» καὶ ἀποκαλύπτει καθ' ὅλην τὴν ἐκτασιν τὸν κόσμον τῶν ἴδεων.

Μετὰ τὸν «Φαῖδρον», εἰς τοὺς διαλόγους τῆς τελευταίας περιόδου, λαμβάνει χώραν νέα διαμόρφωσις καὶ μεταβολή. Τώρα οἱ Διάλογοι καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς Μῦθοι δὲν ἀσχολοῦνται πλέον εἰς τὰς ἴδεας, ἀλλ' εἰς τὰ τοῦ κόσμου, εἰς τὰ τῆς φύσεως, τῆς κοινωνίας, καὶ τῆς Πολιτείας. Εἰς τὸν «Πολιτικόν» ὁ Μῦθος (271 καὶ ἔξ.) ἀφορᾷ εἰς τὴν γένεσιν τῶν ζώων καὶ εἰς τὰ τῆς Πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας. Εἰς τὸν «Τίματον», ως καὶ ἀνωτέρω ἐτονίσθη, μυθιλογεῖται περὶ φύσεως, ὁ δὲ τοιοῦτος μῦθος συμπληρώνεται διὰ τοῦ περὶ κοινωνίας καὶ Πολιτείας μύθου εἰς τοὺς «Νόμους», ὅπου δὲν λείπει ἡ πλαστικότης καὶ ἡ χάρις ἐπίστης. Ἀλλ' η «μακρά ὁδὸς» εἶχε διαυσθῆ· η ἀνάβασις εἶχε συντελεῖθῆ καὶ τὸ μεσουράνημα τοῦ πνεύματος ἀκολουθεῖ πλέον η δύσις τοῦ βίου. Καὶ ἀπὸ τὰς δυσμάς του στέλλει ὁ Πλατωνικὸς ἥλιος τὰς λαμπρὰς τοῦ ἀκτίνας, ἀλλ' ὅχι μὲ τὴν θερμότητα καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσουράνηματος καὶ τῆς ἀκμῆς. Οι «Νόμοι» οἱ ἀνθρώπινοι καθαρῶς μπενθυμίζουν τὴν «ἀξίαν θεῶν» «Πολιτείαν», ητίς ἀποτελεῖ «παράδειγμα» (Πρβλ. Νόμ. 739 c) πάντοτε. Οπως δὲ θοὶ «Νόμοι»

καὶ ἡ «Πολιτεία», οὕτω καὶ οἱ λοιποὶ διάλογοι θὰ σελαγίζουν καὶ θὰ φωτίζουν αἰωνίως, ὅχι ως «ἄπο μνήματα» (Φαῖδρος 276 d) ἀπλά, θερμούστες τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλ' ως ἡ λίοντις φιέντες διά τοῦ φωτός καὶ τῆς θερμότητός των τὴν φυσικὴν πάντὸς δοτικήν φέρει ἐκάστη ψυχῇ καὶ πνευματικῇ ὑπόστασις.